

ДИНАМІКА ІЄРАРХІЇ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ПОДРУЖЖЯ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Глобальні суспільні, політичні, культурно-історичні зрушення зумовили низку внутрішньо-групових змін сучасної сім'ї. Ці процеси відбуваються не зважаючи на те, що сім'я є відносно закритою системою, яка має слабкий зв'язок з навколишніми інститутами, організаціями і, навіть, групами. Ці внутрішньо-групові зміни призводять до підвищення внутрішньої конфліктності сім'ї, збільшення кількості розлучень, а також зниження рівня народжуваності. У зв'язку з цим різко зростає актуальність дослідження факторів, що впливають на якість шлюбу, його стабільність та позитивну динаміку.

Сім'я виступає як культурна спільність - спільність людей, яких пов'язує визначена єдність життєвих цінностей, уявлень, єдність позицій у взаєминах із суспільством тощо. Саме характер цих функцій визначає зміст, форми і критерії стабільності шлюбу. Дослідники психології сім'ї виділяють наступні спільні риси, властиві сучасним сім'ям: зниження рівня народжуваності, ускладнення міжособистісних стосунків, підвищення кількості розлучень.

Одним з аспектів сімейно-рольової сумісності чоловіка та жінки є узгодженість сімейних цінностей. Ці цінності утворюють ієрархічну шкалу: від найважливіших, без здійснення яких особистість вважає сім'ю неповноцінною, до несуттєвих. Відповідно до шкали сімейних цінностей, чоловік і жінка в низці діяльностей сім'ї висувають на перший план ту чи іншу її функцію: народження й виховання дітей,

організація побуту тощо. Основним сімейним цінностям особистість схильна приділяти більше уваги, енергії, часу. Низька якість реалізації домінуючих сімейних цінностей викликає в особистості розчарування в сімейному житті з даним партнером. Неузгодженість шкал сімейних цінностей – один з чинників сімейно-рольової дисгармонії чоловіка та жінки.

У зв'язку з вищесказаним об'єктом дослідження обрана сім'я, як динамічна система, а предметом дослідження - динаміка ціннісної сфери кожного члена подружньої пари в процесі становлення їхніх шлюбно-сімейних стосунків.

Передбачалося, що в процесі становлення шлюбно-сімейних стосунків (із збільшенням їхнього стажу), розходження в ціннісних орієнтаціях подружжя зменшуються. В кризові для розлучень роки (4-6, 10-15 років) спостерігаються значні розходження в сімейній системі цінностей чоловіка та дружини.

У дослідженні брало участь 100 подружніх пар з різним сімейним стажем. Подружжя були класифіковані за стажем шлюбних стосунків наступним чином: подружні пари зі стажем сімейного життя не більше року, від одного до трьох років, 4-9 років, 10-19 років, 20 років і більше.

На першому етапі експерименту за допомогою методики „Ціннісні орієнтації” Р.Рокіча [1] визначалися системи цінностей кожного з подружжя, особливості ціннісних орієнтацій подружніх пар з різним стажем шлюбних стосунків, а також

відмінності в ціннісних орієнтаціях чоловіків та жінок. Після цього вивчалася міра узгодженості в ціннісних орієнтаціях чоловіка й жінки з різним стажем шлюбних стосунків.

Респондентам було запропоновано проранжувати десять наступних цінностей у порядку їхньої значущості для них: 1) здоров'я; 2) цікава робота; 3) кохання, як духовна та фізична близькість з коханою людиною; 4) матеріально забезпечене життя; 5) наявність добрих та вірних друзів; 6) свобода як незалежність у вчинках та діях; 7) щасливе сімейне життя; 8) впевненість у собі; 9) активне діяльне життя; 10) пізнання як можливість розширення свого світогляду та загальної культури.

Обробка результатів дослідження здійснювалася наступним чином:

- підраховувався середній ранг кожної цінності на певному етапі стажу шлюбних стосунків, як загальний (для всіх пар з відповідним стажем шлюбних стосунків), так й окремо в чоловіків та жінок;

- визначалася міра узгодженості системи ціннісних орієнтацій за

допомогою коефіцієнта рангової кореляції r_s Спірмена [2]. Коефіцієнт підраховувався для кожної окремої пари. Після цього визначалося середнє значення коефіцієнту для шлюбних пар з відповідним стажем шлюбних стосунків. Міру узгодженості ціннісних орієнтацій подружжя було диференційовано у відповідності до коефіцієнта r_s Спірмена наступним чином: дуже низька (зі значенням коефіцієнту від 0,2 і менше), низька (від 0,4 до 0,2), середня (від 0,6 до 0,4), висока (від 0,6 до 0,8), дуже висока (від 0,8 до 1).

За результатами дослідження було встановлено, що стабільно домінуючими цінностями на всіх етапах процесу становлення шлюбних стосунків є такі загальнолюдські цінності, як здоров'я, щасливе сімейне життя та кохання (таблиця 1). Цінність, що отримала найнижчий ранг в усіх подружніх пар є пізнання. Ранг інших цінностей, порівняно з вищезазначеними, змінювався частіше. Зазначимо певні особливості динаміки цінностей в залежності від стажу шлюбних стосунків.

Таблиця 1.

Ієрархія цінностей подружніх пар з різним стажем шлюбно-сімейних стосунків

№ цінності стаж	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
до 1 року	2,8 5	6,5 5	1,7 5	5,6 5	6,2 5	8,0 5	2,9 5	5,4 5	7,2 5	7,8 5
від 1р. до 3р.	2,0 5	5,4 5	3,5 5	4,9 5	5,7 5	8,2 5	3,5 5	5,6 5	7,6 5	8,3 5
від 4р. до 9р.	2,5 5	4,6 5	3 5	4,8 5	6,8 5	7,9 5	1,9 5	6,7 5	8,0 5	8,9 5
від 10р. до 19р.	1,9 5	5,8 5	4,8 5	3,1 5	6,4 5	6,8 5	3,6 5	6 5	7,6 5	8,8 5
від 20р. і більше	1,5 5	5,4 5	3,7 5	3,6 5	8,1 5	6,2 5	3,8 5	6 5	8,4 5	8,1 5

Для подружніх пар зі стажем домінуючою цінністю є кохання, що шлюбних стосунків до року пов'язано з початком сімейного життя

та продовженням медового періоду. Також достатньо високий ранг в ієрархії цінностей було надано впевненості у собі. Очевидно, значущість упевненості в собі зумовлена не лише незначним стажем шлюбних стосунків, а й віком подружжя, який не перевищував 23 років. Цінність, яка отримала найнижчий ранг у молодих подружніх пар – це свобода як незалежність у вчинках та діях. Можна припустити, що імпліцитно подружнє життя для молоді означає відмову від незалежності та свободи. Свою подальшу активність та діяльність вони уявляють невідривними від життєдіяльності шлюбного партнера. „Цікава робота” та „активне діяльне життя” також отримали достатньо низький ранг.

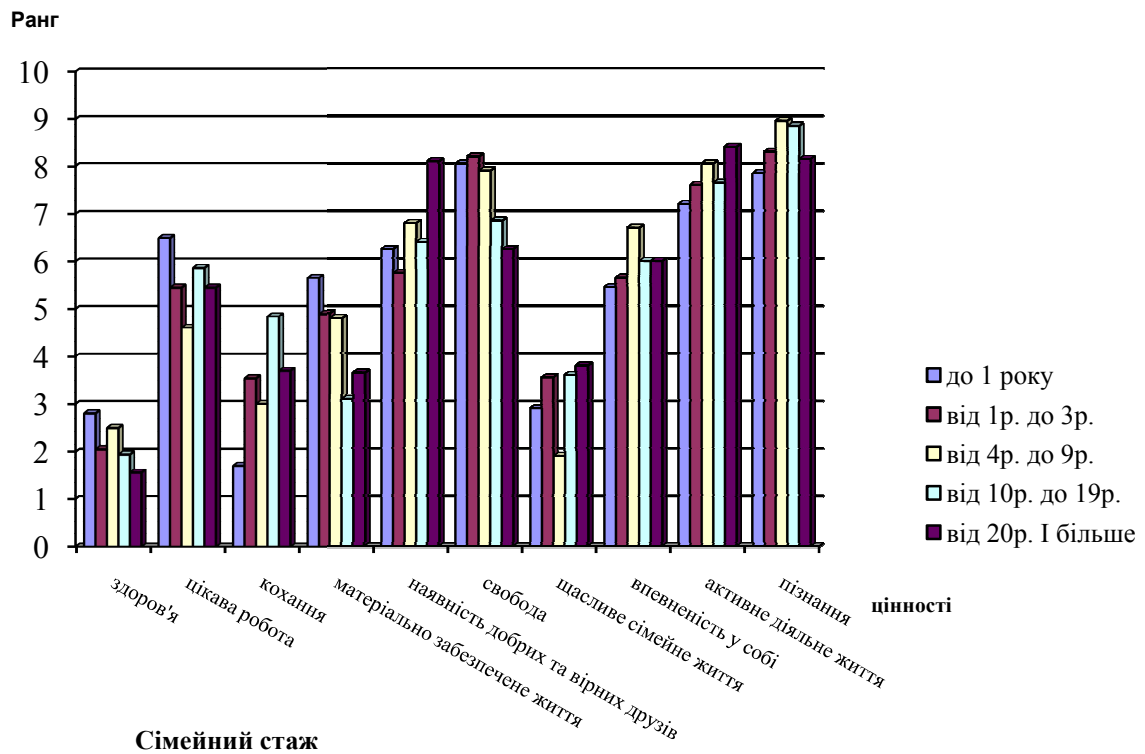
Подружні пари зі стажем шлюбних стосунків від року до трьох років, як і більш молоді пари, надають перевагу здоров'ю, щасливому сімейному життю, коханню. Однак для них набуває більшого значення матеріально забезпечене життя. Зрілі пари, порівняно з молодими, більш схильні до матеріального благоустрою свого побуту. На даному етапі життя це можна пояснити збільшенням матеріальних витрат у зв'язку з народженням дитини, а то й двох дітей. Також високим рангом подружні пари з даним стажем шлюбних стосунків наділяють „цікаву роботу” та „впевненість у собі”, що пов'язано з прагненням до кар'єрного росту та бажанням отримати відповідний соціальний статус.

Подружні пари зі стажем шлюбних стосунків від 4 до 9 років майже не відрізняються ціннісними орієнтаціями від пар з попередньої групи. Слід лише зазначити, що

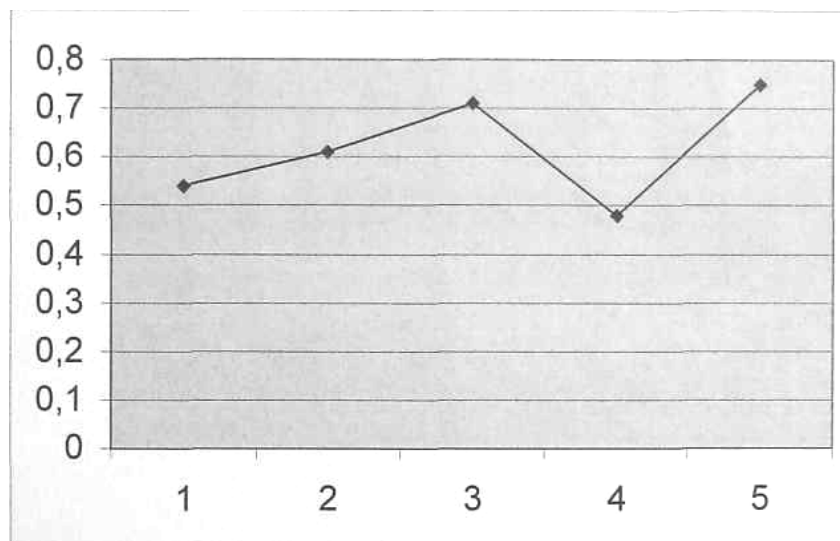
різниця між рангами, що мають такі цінності, як щасливе сімейне життя, здоров'я, кохання, цікава робота та матеріально забезпечене життя, та рангами, якими наділені інші цінності (упевненість у собі, друзі, свобода, активне діяльне життя та пізнання), значно зростає. Очевидно, що така поляризація системи цінностей зумовлена набуттям молодими людьми життєвої ідентичності. У них спостерігаються усталені переконання, позитивна адаптація до шлюбного партнера та сімейного життя, завершення професійного та особистісного самовизначення.

Особливості ціннісних орієнтацій на наступному етапі процесу становлення шлюбних стосунків (від 10 до 19 років), порівняно з попередніми етапами, характеризуються втратою значущості цінностей, що були домінуючими в молодих пар (кохання й щасливого сімейного життя) і підвищенням значущості матеріального забезпечення та свободи. Означені зміни в ієрархії цінностей можуть бути пов'язані з кризою середнього віку та з кризовими для розлучень роками (10-15 років), що припадають на даний період сімейного життя.

На останньому етапі процесу розвитку шлюбно-сімейних стосунків (від 20 років і більше) подружні пари, порівняно з вищеописаними парами, значну перевагу надають здоров'ю, матеріальному забезпеченню та свободі у вчинках та діях. Такі цінності, як „наявність друзів” та „активне діяльне життя”, що займали середні місця в ієрархії цінностей молодших пар, стають менш значущими. Загалом динаміка ціннісних орієнтацій представлена гістограмою (мал. 1).

Мал. 1. Динаміка ціннісних орієнтацій подружжя на різних етапах процесу становлення шлюбно-сімейних стосунків

Мал. 2. Узгодженість системи цінностей подружніх пар на різних етапах процесу становлення шлюбних стосунків.

Примітка: 1 – стаж шлюбних стосунків становить до 1 року, 2 - стаж шлюбних стосунків становить 1 - 3 роки, 3 - стаж шлюбних стосунків становить 4 – 9 років, 4 - стаж шлюбних стосунків становить 10 - 19 років, 5 - стаж шлюбних стосунків становить більше 20 років.

Після визначення динаміки цінностей подружніх пар на різних

етапах процесу становлення шлюбно-сімейних стосунків, було встановлено відмінності в ціннісних орієнтаціях чоловіків та жінок. Незалежно від стажу шлюбних стосунків, чоловіки надають перевагу здоров'ю, наявності добрих і вірних друзів та активному діяльному життю. Із збільшенням стажу сімейного життя все більшого значення для чоловіків набуває свобода.

Для жінок у будь-якому віці найважливішими є кохання, впевненість у собі, пізнання. Матеріально забезпечене життя більше важить для жінок на початку сімейного життя. Чоловіки ж надають перевагу означеній цінності зі збільшенням сімейного стажу (можливо, через осмислення того, що в першу чергу їм належить функція матеріального забезпечення сім'ї). Цікаву роботу чоловіки, порівняно з жінками, цінують більше на початку шлюбних стосунків. Для жінок лише після дев'яти років сімейних стосунків ділове життя досягає значущості його для чоловіків і в подальшому набуває все більшої цінності, та досягає свого максимуму на двадцятому році шлюбно-сімейних стосунків. І це зрозуміло, адже в цих жінок, як правило, дорослі діти, і вони можуть усі свої зусилля, здібності, енергію спрямувати в ділове русло.

Наступним кроком у дослідженні було визначення узгодженості в системах цінностей подружжя на різних етапах процесу становлення шлюбних стосунків. Кількісний аналіз результатів дослідження показав, що розходження в ціннісних орієнтаціях подружжя зменшуються зі збільшенням стажу шлюбних стосунків (мал.2). Виключенням із загальної закономірності є пари зі стажем шлюбно-сімейних стосунків від 10 до 19 років.

У них спостерігається найбільш низька узгодженість в ієрархії цінностей. Очевидно, це зумовлено тим, що даний етап сімейного життя включає кризовий для подружніх пар період від 10 до 15 років. За результатами психологічних досліджень, цей період характеризується високою конфліктністю та великою кількістю розлучень. Однак результати наших досліджень показали, що на цьому етапі сімейного життя є подружні пари з дуже високою мірою узгодженості ціннісних орієнтацій.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. У процесі становлення шлюбно-сімейних стосунків такі домінуючі цінності, як „кохання” та „щасливе сімейне життя”, втрачають свою значущість, а незначущі цінності, такі як „свобода”, „активне діяльне життя” та „цікава робота”, піднімаються в ієрархії цінностей на перші місця.

2. Зі збільшенням стажу шлюбно-сімейних стосунків, загалом, зростає міра узгодженості в ціннісних орієнтаціях подружжя. Виключення становлять подружні пари зі стажем шлюбних стосунків від 10 до 19 років. У них спостерігається як дуже висока, так і низька узгодженість в ієрархії цінностей.

3. Виявлено гендерні відмінності в ціннісних орієнтаціях подружніх пар, які не залежать від етапу шлюбно-сімейних стосунків. Протягом усього життя для чоловіків, порівняно з жінками, більш значущими є „здоров'я”, „наявність добрих та вірних друзів”, „активне діяльне життя”. Із збільшенням стажу сімейного життя у чоловіків збільшується значущість „свободи”. Для жінок більш значущими, порівняно з чоловіками, є

„кохання”, „пізнання” і „впевненість у собі”.

У перспективі передбачається збільшити вибірку та дослідити динаміку рольових очікувань і

домагань подружжя у процесі становлення їхніх сімейно-шлюбних стосунків, а також визначити роль емпатії в узгодженні ціннісних орієнтацій чоловіка і дружини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Райгородський Д.Я. 672 с. Практическая психодиагностика. Методы и тесты. – Самара: Издательский Дом „БАХРАХ”, 1998. –
 2. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. – СПб.: Речь, 2006. – 350 с.
- Подано до редакції 7.12.06.*

РЕЗЮМЕ

Изучена динамика ценностей согласованности в ценностных супружеских пар в процессе ориентациях супружеских пар. становления их брачно-семейных Показаны гендерные различия в отношений. Исследована степень иерархической системе ценностей.

SUMMARY

The article presents the dynamics of a married couple's values in developing their family relations; demonstrates the degree of co-ordination in their values orientations; shows gender differences in distinctions in hierarchical values system.